

TATIANA KOŁODYŃSKA
Lublin

O SYTUACJI GWARY UKRAIŃSKIEJ W KALNIKOWIE KOŁO PRZEMYŚLA

Przedmiotem artykułu jest charakterystyka gwary ukraińskiej występującej we wsi Kalników w woj. podkarpackim. Miejscowość ta jest najdalej w Polsce wysuniętym na wschód terenem występowania ukraińskiej gwary nadsańskiej. Położona w strefie nadgranicznej, 20 km od Przemyśla. Od zachodu graniczy z wioskami Stubno, Gaje, Nienowice, gdzie występuje ukraińska gwara nadsańska i gwara polska.

W celu przedstawienia sytuacji gwary Kalnikowa zbadano, opierając się na wypowiedziach ustnych najstarszych mieszkańców aktualny stan gwary ukraińskiej, uwarunkowania społeczno-historyczne tego regionu, ich wpływ na kształtowanie się tożsamości. Materiał gwarowy w postaci nagranych na taśmie magnetofonowej rozmów zebrano w latach 1997-1998.

TŁO SPOŁECZNO-HISTORYCZNE

Kalników to jedna z nielicznych wiosek w Polsce południowo-wschodniej, której Akcja „Wisła” nie objęła w tak wielkim stopniu, jak pozostałe miejscowości. Ustalenie dokładnej liczby ludności ukraińskojęzycznej wsi jest zadaniem trudnym. Szacunkowo, około połowa mieszkańców Kalnikowa jest pochodzenia ukraińskiego. O przynależności narodowej Ukraińców z Kalnikowa decyduje w znacznym stopniu wyznanie, które na tym terenie reprezentowane jest przez Cerkiew prawosławną. Ich tożsamość opiera się na głębokim związku z miejscową tradycją i powstałą tam po wojnie prawosławną parafią Zaśnięcia NMP. Ludzie ci biorą udział w prawosławnych nabożeństwach cer-

kiewnych i określają się mianem prawosławnych. Posługują się gwarą ukraińską zarówno w domach rodzinnych, jak również w kontaktach sąsiedzkich. Głęboko zakorzeniona jest w nich ukraińska świadomość narodowa.

Znaczna część ludności pochodzenia ukraińskiego związana jest z miejscowym Kościołem rzymskokatolickim i uważa się za katolików. W grupie tej gwarą ukraińską posługuje się starsze pokolenie. Młodzi wywodzący się z takich rodzin czują się Polakami, na co dzień rozmawiają po polsku, choć rozumieją też gwarę ukraińską.

W latach 1950-1958 podjęto próby reaktywowania parafii greckokatolickiej, która funkcjonowała w Kalnikowie do 1946 r. Starania te zakończyły się niepowodzeniem. Kolejna próba, podjęta na początku lat pięćdziesiątych, również nie przyniosła spodziewanych rezultatów. Społeczność rzymskokatolicka pochodzenia ukraińskiego ze względu na przywiązanie do Kościoła nie wykazuje głębszego zainteresowania tym problemem. Swoje stanowisko wobec ewentualnego reaktywowania greckokatolickiej parafii w Kalnikowie tłumaczą: „Myśmy już chodzili do kościoła, nasze dzieci są wychowane w kościele, więc nadal będziemy chodzić do kościoła”.

Z wywiadu przeprowadzonego z proboszczem miejscowej parafii prawosławnej Bazylim Zabrockim wynika, że Cerkiew prawosławna jest zasadniczym czynnikiem podtrzymującym i kształtującym świadomość narodową tej społeczności. Zachowanie w liturgii języka staro-cerkiewno-słowiańskiego – zdaniem respondenta – ma na celu powstrzymanie procesu asymilacji Ukraińców, jest warunkiem głębszej identyfikacji wiernych z tym, co rodzime, co ukraińskie, co „swoje”. Przy cerkwi rozwija się także życie kulturalne. Mają miejsce występy zespołów artystycznych z Ukrainy organizowane w celu ubogacenia religijnych świąt parafialnych oraz upamiętnienia narodowych wydarzeń historycznych.

W przedsięwzięciach tych aktywnie uczestniczy młodzież ukraińska z Kalnikowa. Z jej inicjatywy powstał na miejscu zespół wokalny, który popularyzuje piosenki ukraińskie. Młodzież tworzy również chór cerkiewny, w którym śpiewa od kilku lat. Między sobą porozumiewają się zamiennie gwarą ukraińską i językiem polskim. Zdobywają wykształcenie podstawowe, średnie i wyższe, inni pracują, a bezrobotni, z konieczności, pomagają rodzicom prowadzić gospodarstwa rolne.

W czasie II wojny światowej Kalników był terenem walk oddziałów radzieckich i niemieckich. Po zakończeniu wojny, w 1946 r., znaczna część mieszkańców została wysiedlona na Ukrainę. W grupie przesiedleńców znalazł się również proboszcz parafii greckokatolickiej. W 1947 r. w ramach Akcji „Wisła” dokonano kolejnego wysiedlenia ludności ukraińskiej z Kalni-

kowa na Ziemi Odzyskane. Na miejscu pozostało jednak wiele rodzin ukraińskich, których nie objęły akcje przesiedleńcze. Jako członkowie rodzin mieszanych, ukraińsko-polskich, mogli uzyskać metryki kościelne w rzymskokatolickiej parafii w Stubnie. Posiadanie tego dokumentu kościelnego oznaczało formalną zmianę narodowości i upoważniało do pozostania w Kalnikowie. W sąsiednich miejscowościach działały oddziały partyzanckie Ukraińskiej Powstańczej Armii, które docierały również do Kalnikowa. Mieszkańcy Kalnikowa nie brali udziału w tych walkach. Bezpośrednie działania wojenne toczyły się na terenie pobliskich wiosek.

Na pytanie o miejscowe tradycje z odpowiedzi respondentów wynika, że dość jeszcze żywym w Kalnikowie jest obrzęd weselny, w którym występują elementy lokalnego folkloru i oryginalne miejscowe pieśni weselne. Popularne są również tzw. hajiłky – ludowe pieśni wielkanocne oraz obrzęd „wodyty kołesu” – pozostający w ścisłym związku ze Zmartwychwstaniem Pańskim, a zarazem rytuał powitania wiosny. Ukraińska ludność Kalnikowa podtrzymuje dobrosąsiedzkie stosunki z mieszkańcami okolicznych miejscowości, nierzadko występują między nimi powiązania rodzinne.

W latach powojennych, kiedy nie funkcjonowały parafie greckokatolickie w Chotyńcu, Hruszowicach i Nienowicach, ukraińska ludność zamieszkująca te miejscowości przyjeżdżała do cerkwi prawosławnej w Kalnikowie. Dopiero pod koniec lat osiemdziesiątych tego stulecia nastąpiły istotne przemiany. W wyniku utworzenia w wymienionych wioskach parafii greckokatolickich oraz parafii prawosławnej w Nienowicach znaczna część wiernych (Ukraińców) korzysta z posługi duchowej w parafiach miejsca zamieszkania.

Obecnie w Kalnikowie mieszka 330 rodzin, z czego 100 rodzin jest wyznania prawosławnego narodowości ukraińskiej, a 220 rodzin to rzymscy katolicy; w tym osoby pochodzenia ukraińskiego.

W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*¹ zamieszczona jest następująca informacja o Kalnikowie: „Kalników, wś w pow. mościckim, 19 kil. na płn. zachód od sądu powiatowego w Mościskach, 12 km. na płd.-zachód od urzędu pocztowego w Krakowcu. Zajmuje ona półn.-zach. róg powiatu, wciskający się między powiaty przemyski a jaworowski. Na płd. leży Starzawa, na wschód Małnów a dalej Wola gnojnicka, na płn. Hruszowice (obie ostatnie w powiecie jaworowskim), na zachód nakoniec Stubno (w pow. przemyskim). W małym oddaleniu od płd. zach. granicy wsi płynie Wisznia (dopływ Sanu). [...] Par. rzym. kat. w Krakowcu,

¹ Red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. III, Warszawa 1882, s. 707.

gr. kat. w miejscu, należy do dekanatu jarosławskiego w diecezji przemyskiej. We wsi jest cerkiew. Wedle dokumentu ruskiego z roku 1378 (ob. Akta grodz. i ziem. tom 11, str. 15 i 16) sprzedała Chonka żona Waśka Djadkowicza z całą swą rodziną za 20 grzywien srebra ważonego monaster Kalników z cerkwią Wniebowzięcia Najświętszej P. M. Iwanowi Hubec, protodjakonowi episkopii św. Jana Chrzciciela w Przemyślu i tegoż bratu Chodorowi, który za błogosławieństwem episkopa Lariwona (Hiłarego) kupili tenże monaster dla episkopii św. Jana. W dokumencie Władysława Jagiełły z roku 1407 zatwierdzającym uposażenie Władysława przemyskiego (ob. Akta grodz. i ziem. tom VII, pag. 50) wymieniono także «Calienikow» pod czem niezawodnie Kalników rozumieć należy”.

W rozmowach z respondentami często pojawiały się tematy związane z aktualną sytuacją społeczności ukraińskiej. Najstarsi mieszkańcy chętnie powracali do przeszłości, wskazywali na wartości, którymi żyli wszyscy mieszkańcy Kalnikowa: Polacy, Ukraińcy i Żydzi. Zgoda, pomoc braterska, wzajemna życzliwość stanowiły istotę życia tej społeczności. Jedna z wypowiedzi nawiązuje do okresu, kiedy ludzie bez względu na wiarę i narodowość darzyli się prawdziwym szacunkiem: *Kuť iś b'włu in'akša: fśi r'azum l'udi d'ôbryji b'byti, lub'iti si, had'ati – ĵ'êdin du dr'uhuhu pr'yxud'iu, a p'ôtim to si purižn'itu: toj tak'ij, toj Uukraj'inic, a toj P'ôlak, a toj pravust'awnŏj si nazyw'aj'i. B'ôrša tak ni b'włu. Pr'awitu si f'c'êrkvi na Jard'ań – išt'i fśi na rik'u pu v'odu: i tut'by br'ati i tut'by [...]*.

Na pytanie, jak powstał Kalników, respondenci nie potrafili udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Wszyscy rozmówcy jednak pamiętają legendę przekazywaną z pokolenia na pokolenie, opowiadającą o istnieniu monasteru, który wskutek najazdów tatarskich w XIII w. został doszczętnie zniszczony. Jediną pamiątką po dawnym klasztorze jest kopiec.

SYTUACJA GWARY UKRAIŃSKIEJ

Informacje o gwarze ukraińskiej Kalnikowa znajdujemy w monografii Marii Przepiórskiej². Praca nie zawiera pełnego opisu gwary, lecz wybiórczo przedstawia jej niektóre cechy:

² М. П ш е п' ю р с ь к а, *Надсянський говір*, Варшава 1938, с. 3, 30, 38, 43, 52; т а ж, *На пограниччях надсянського говору*, в: *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, т. CLXII, Нью-Йорк–Париж 1954.

- występowanie asymilacji progresywnej *k: ɔ* w słowie *na dur^liżɔ* i
- występowanie końcówki *-om*, *-ou* w narzędniku rzeczowników rodzaju żeńskiego sg.
- występowanie formy ściągniętej w odmianie czasownika *kop^lati* – 3 os. sg. *k^lopat*.

Zamieszczony jest tekst gwarowy pieśni z Kalnikowa.

W moich badaniach nad gwarą Kalnikowa wszyscy rozmówcy prowadzili dialog gwarą ukraińską, zarówno młodzież, jak i najstarsi mieszkańcy Kalnikowa. Ludzi mówiących tą gwarą można usłyszeć także w sklepie, na poczcie, przystanku PKS. Dotyczy to zwłaszcza starszego i średniego pokolenia. Młodzież posługuje się gwarą ukraińską w domach rodzinnych, natomiast w kontaktach z rówieśnikami częściej używa języka polskiego.

W większości rodzin ukraińskojęzycznych propaguje się zawieranie małżeństw w obrębie jednej narodowości (ukraińskiej) i wiary (prawosławnej bądź greckokatolickiej). Z drugiej strony można zaobserwować wzrost liczby małżeństw mieszanych polsko-ukraińskich. Młodzi rodzice do swych dzieci w wieku przedszkolnym zwracają się przeważnie w języku polskim. Tak więc najmłodsze pokolenie Kalnikowa nie potrafi już mówić gwarą nadszańską. Do niedawna gwarą ukraińską spełniała rolę języka ojczystego, którym posługiwały się w domach rodzinnych wszystkie pokolenia. Obecnie język polski pełniący funkcję języka ogólnonarodowego uważany jest przez większość młodzieży za „uprzywilejowany”. Podobnie myśli starsze pokolenie, ponieważ biegle nie posługuje się językiem polskim. Niektórzy z informatorów, zwłaszcza starsi, którzy nie uczęszczali do szkoły polskiej, uważają, że „tak mówi się po pańsku”. Większość z nich wyniosła ze szkoły znajomość ukraińskiego języka literackiego. Współczesne środowisko wiejskie ma łatwy dostęp do środków masowego przekazu, w których informacje przekazywane są w języku polskim. Wpływa to na zmianę statusu gwary, kształtowanie się u społeczności wiejskiej nowego wzorca tożsamości, zwyczajów i poglądu na świat.

We wsi funkcjonuje szkoła podstawowa. Uczęszczają do niej dzieci mówiące po polsku – Polacy oraz dzieci, znające gwarę ukraińską bądź mówiące tą gwarą. Od kilku lat w szkole podstawowej katechezę dla dzieci wyznania prawosławnego prowadzi miejscowy proboszcz. Jest to jedna z nielicznych instytucji publicznych, gdzie na czas trwania katechezy dzieci mogą posługiwać się gwarą ukraińską. Do niedawna w miejscowej świetlicy klubowej odbywały się lekcje języka ukraińskiego dla dzieci i młodzieży.

Z ukraińskim językiem literackim mieszkańcy Kalnikowa mają kontakt za pośrednictwem środków przekazu: radia i telewizji. Na miejscu mogą zaopatrzyć się w tygodnik pisany językiem ukraińskim – „Nasze Słowo”. Coraz

częściej korzystają z możliwości wyjazdu na Ukrainę, skąd przywożą książki pisane ukraińskim językiem literackim. Zasadniczo, prócz znikomej liczby entuzjastów (młodzieży), która pod wpływem audycji telewizyjnych z Ukrainy pragnie poprawić „swój język” i stara się mówić ukraińskim językiem literackim, nie stwierdza się jakiegokolwiek wpływu tego języka na gwarę.

CHARAKTERYSTYKA GWARY UKRAIŃSKIEJ KALNIKOWA

1. FONETYKA

1. 1. Gwara ukraińska Kalnikowa ma wiele cech wspólnych z innymi gwarami nadszańskimi, występującymi na tym terenie. Wśród cech fonetycznych charakteryzujących gwarę Kalnikowa należy występowanie dźwięku *ê* (samogłoska szeregu przedniego, średnia, podwyższona), na miejscu ps**ь*, *e* w pozycjach akcentowanych: *v'êсна* 'ukr. весна', *dêń* 'ukr. день', *t'êра* 'ukr. тепер', *t'êпту* 'ukr. тепло', a także na miejscu etymologicznego * *a*: *š'êпка* 'ukr. шапка', *ž'êба* 'ukr. жаба', *č'ês* 'ukr. час', *ž'êt* 'ukr. зять', w formach 3 os. particip. praet. act. II: *vž'êu* 'ukr. взяв', *duš'êh* 'ukr. досягнув', *puš'êу* 'ukr. пускав', *pidl'êti* 'ukr. підляли', *vž'êti* 'ukr. взяли', *vidhań'êti* 'ukr. відганяли'. Dźwięk *ê* zmiękcza spółgłoski poprzedzające: palatalizacja koronalna (*ś*, *ž*, *ń*, *ć*) bądź koronalno-dorsalna (*t'*, *d'*, *l'*, *s'*).

1. 2. Zwężenie artykulacji etymologicznego *'a* do *i* (*'a* ≥ *i*) występuje w rzeczownikach: *st'udńi* 'ukr. студня', *Mar'yśi* 'ukr. Маруся', *pšyn'ići* 'ukr. пшениця', *zb'ižji* 'ukr. збіжжя', *r'obińi* 'ukr. роблення', *p'isańi* 'ukr. писання'. Cechy te charakteryzują również gwary pobliskich miejscowości: Nienowice i Chotyniec.

Konsekwentne zwężenie artykulacji nieakcentowanego *e* do *i* mamy na miejscu ps* *e*, *ě*: *vis'otu* 'ukr. весело', *sił'ô* 'ukr. село', *zjł'ênyĭ* 'ukr. зелений', *vis'ołyĭ* 'ukr. веселий', *vił'ikiĭ* 'ukr. великий', *m'aĭi* 'ukr. має', *zn'aĭi* 'ukr. знає', *šp'iv'aĭi* 'ukr. співає'.

1.3. Obniżenie *e* do *a* występuje po *r* w pozycjach nieakcentowanych, np. *tra* 'ukr. треба', *tr'atja* 'ukr. третря', *varst'at* 'ukr. верстат', oraz w przedrostku *pere-*, który w Kalnikowie i na terenie pobliskich miejscowości realizowany jest jako *para-*: *parai'tĭ* 'ukr. перейти', *paraž'yti* 'ukr. пережити', *paranačuw'ati* 'ukr. переночувати'. Obniżenie *e* do *a* wystę-

puje również po *š*, *č*: *lipša* 'ukr. ліпше', *pižniša* 'ukr. пізніше', *b¹ôrša* 'ukr. борше', *skor¹isze*, *kur¹ôtsa* 'ukr. коротше', *išč¹a* 'ukr. іще', *pič¹ara* 'ukr. печера', *č¹atviru* 'ukr. четверо', *šč¹azła* 'ukr. щезла', *nač¹ar* 'ukr. зачерпни', *spič¹a* 'ukr. спече'.

1.4. W gwarze Kalnikowa występuje tylnojęzykowa samogłoska *ɨ*, najczęściej po spółgłoskach wargowych: *p*, *b*, *m*, *w* oraz po *č*, *ž*, *š*, *r*, który wykazuje tendencję do labializacji (zwłaszcza w pozycji akcentowanej): *žw* 'pol. że', *ž¹wu* 'pol. prędko', *bwu* 'pol. był', *m¹ôslu* 'pol. myślę', *ww* 'pol. wy', *kub¹ôła* 'pol. kobyła', *du xat¹upw* 'do chałupy', *kr¹oku* 'krzyku'. Labializacji ulega przedrostek *vy-* niezależnie od akcentu: *w¹ôrižu¹* 'ukr. виріжуть', *w¹ôp¹i* 'ukr. вип'ю', *w¹ôm¹itu¹i* 'pol. wymiotuję', *w¹ôwatiš* 'pol. wywalisz', *wôha¹êtu* 'ukr. виганяло', *w¹ôrizau* 'ukr. вирізав'.

1.5. Fonelem *i* pochodzący z *ps.* **i* nie zmiękcza spółgłosek poprzedzających w formach: *rub¹iti* 'ukr. робити', *xud¹iti* 'ukr. ходити', *mat¹ina* 'ukr. малина', *dit¹ina* 'ukr. дитина', *zn¹ati* 'ukr. знати', *pudivi¹ti ši* 'ukr. подивитися'.

1.6. Fonelem *o* zwłaszcza w pozycjach akcentowanych ze względu na wyraźnie labialny charakter wymawiany jest jak *ô*, np.: *v¹ôsi¹n* 'jesień', *puh¹ôda* 'pogoda' *m¹tin¹ôk* 'młynek', *mur¹ôs* 'mróz', *f sp¹ôd¹i* 'na spodzie', *x¹ôpam* 'chłopom, mężczyznom'.

W pozycji nagłosowej niezależnie od akcentu *o* zawsze poprzedzone jest protetycznym *v-*, *u-*: *v¹ôziru* 'ukr. озеро', *uust¹atni¹j* 'ukr. останній', *vus¹êłci* 'pol. ośełka', *uut¹êc* 'ukr. отець', *uubi¹it* 'ukr. обід', *uut¹awa* 'ukr. отава', *uupc¹asy* 'obcasy', *vubi¹êkty* 'pol. obiekty', *uubr¹ata* 'pol. obrana', *uupš¹owana* 'ukr. обшивана', *uub¹ôji* 'pol. oboje'.

W pozycjach nieakcentowanych *o* konsekwentnie realizowane jest jak *u* (ukanie): *t¹išku* 'ukr. ліжка', *vurub¹êc* 'ukr. горобець', *w¹uxu* 'ukr. вухо', *s kł¹inum* 'ukr. з клином', *z v¹êcyrum* 'ukr. з вечером', *kur¹ôwa* 'korowa', *puruš¹ê* 'ukr. порося', *z dur¹ôhum* 'ukr. з дорогою', *vit¹ikuji* 'ukr. велике', *vj¹ênkšuji* 'ukr. більше', *s¹uxu* 'ukr. сухо', *z¹imnu* 'pol. zimno', *t¹êptu* 'ukr. тепло'. Również wyrazy pochodzenia polskiego, które przeniknęły do gwary, uległy procesowi ukania, np.: *f stutu¹fci* 'w stołówce', *pustyr¹unuk* 'posterunek', *pugut¹ôwji* 'pogotowie', *gut¹ôlê* 'gołoledź', *samux¹ôdum* 'samochodem'.

1.7. Podobnie jak w innych gwarach nadszańskich zachowana jest wymowa *m¹n* na miejscu *mi* w formach: *m¹n¹êsu* 'pol. mięso', *m¹n¹it¹ta* 'pol. miotła', *m¹n¹ist¹u* 'pol. miasto', *m¹n¹išičuk* 'pol. miesiąc', *m¹n¹it* 'pol. miód', *m¹n¹ixi*

'pol. miechy', *m^lamⁿⁱ* 'pol. mamie', *ĵimⁿê* 'pol. imię', *pamⁿit^laiu* 'pol. pamiętam', *pumⁿiš^lêta* 'pol. pomieszła'.

1.8. Po spółgłoskach wargowych: *p*, *b*, *m*, *w* przed *i* w pozycjach akcentowanych występuje *ĵ*, np. *b^lab^ĵi* 'pol. babie', *w^op^ĵit* 'pol. pijcie', *p^lĵina* 'pol. piana', *vub^lĵit* 'pol. obiad', *ĉutuv^lĵik* 'pol. człowiek', *kur^low^ĵi* 'pol. krowie', *v^lob^ĵi* 'pol. obie', *pap^lĵir* 'pol. papier', *p^lop^ĵiu* 'pol. popiół' itd.

1.9. Grupa *ky*, *gy*, *xy* wymawiana jest jak *ki*, *gi*, *xi*, na przykład: *k^lišć*, *hrix^li*, *buh^liⁿi*, *h^linu* 'ukr. гину'.

1.10. Dyspalatalizację końcówki *-t* mamy w odmianie czasownika *byti*: *jest* (3. os. sing.) oraz w formach: *zv^lonit*, *st^lavit*, *kr^lutit*, *lit^lit* (3. os. sing.). Charakterystyczna jest forma 3. os. plur.: *vun^li sut* 'pol. oni są'.

Dyspalatalizacja *-c* w odróżnieniu od ukraińskiego języka literackiego występuje w końcu takich wyrazów: *vurub^lêc* 'pol. wróbel', *p^latic* 'pol. palec', *kin^lêc* 'pol. koniec', *xt^lopic* 'pol. chłopiec'.

2. MORFOLOGIA

Wśród osobliwości morfologicznych wyróżnić należy zachowanie nieściągniętej końcówki przymiotników rodzaju nijakiego: *b^lĵit^uĵi* 'ukr. бі ле', *ĉyrv^lonu^ĵi* 'ukr. червоне', *mat^lo^ĵi* 'ukr. мале', *nib^ĵêsku^ĵi* 'pol. niebieskie'; zachowanie liczby podwójnej (dualis) rzeczowników rodzaju żeńskiego oraz męskiego: *št^lbr^lb^lulb^ĵi* 'cztery ziemniaki', *dvi ruć^li* 'dwie ręce', *dvi źubr^li* 'dwa żebra'.

2.1. W odmianie rzeczowników rodzaju żeńskiego w narzędniku sg. charakterystyczna jest końcówka *-ou*: *sistr^la* – *sistr^lôu*, *v^loda* – *v^lodôu*, *v^lira* – *v^lirôu*. Rzeczowniki rodzaju męskiego odmieniają się według schematu: *syn*, *s^lyna*, *s^lynu*, *s^lyna*, *s^lynum*, *syn^li* (sg.), *syn^ly*, *syni^lu*, *s^lynam*, *syn^ly*, *syn^lami*, *s^lynax* (pl.). Rodzaj nijaki: *sił^lo*, *sił^la*, *sił^lu*, *sił^lo*, *sił^lom* *sil^li* (sg.), *s^leła*, *seu*, *s^lełam*, *s^leła*, *s^lełami*, *s^lełax* (pl.). Informatorzy powszechnie używali złożonych form czasu przeszłego: *mau^lĵim* 'pol. miałem', *mau^lĵis* 'pol. miałeś', *m^latismu* 'pol. mieliśmy', *m^latisti* 'pol. mieliście'.

2.2. Brak epentetycznego *l* zanotowałam w formach czasowników 1. os. sing.: *l^lub^ĵu* 'pol. lubię', *t^lap^ĵu* 'pol. łapię', *t^lov^ĵu* 'pol. łowię', *r^lob^ĵu* 'pol. robię', *d^liv^ĵu* 'pol. patrzę'.

2.3. Czas przyszły tworzony jest za pomocą czasownika posiłkowego *byti* w formie osobowej (*b^ludu*, *b^ludiš*, *b^ludi*) oraz form part. praet. act. II: *zn^latu*,

zn¹ała, zna¹to, np: b¹udu znau 'będę wiedzieć', b¹udu m¹ała 'będę mieć', b¹udi had¹ato 'będzie mówił'.

2.4. Osobliwością leksykalną jest występowanie przyimka *biz*, któremu odpowiada polskie *przez*, ukraińskie *чepeз*: *biz mist* 'przez most', *byz dur¹ôhu* 'przez drogę'. Ten sam przyimek ma znaczenie *bez*: *bys t¹êbi* 'bez ciebie, przez ciebie'.

2.5. Wśród leksemów, które przeniknęły do gwary za pośrednictwem języka polskiego i są powszechnie używane, wyróżnia się: parażib¹iti sí 'przezięb się', pral¹ka, škl¹ênka, pud¹êtku, šczyka¹uka, uo¹gin 'ogon', uśr¹od'êk 'ośrodek', uupc¹asy, ks¹ênc 'ksiądz', papjir¹osy, wyrs¹alka.

TEKST GWAROWY Z KALNIKOWA ZAPISANY
OD PARASKEWII NIEDZIELSKIEJ

(lat 90)

Ja sí tu vrud¹ila. Naz b¹ołu dw¹oĵi: t¹atu piš¹ôu du w¹ôĵska – t¹atu b¹ou uujisk¹ôwyĵ. Bu p¹êrša zabr¹aĵi hu na ćwić¹êni – m¹ama uupuvĵid¹aĵi, ĵa d¹obra ni p¹amńitaĵu. M¹aĵi tam f sam¹oĵi žn¹iwa: na p¹ôĵi (nazyw¹aĵmu d¹ôuĵa dur¹ôĵa), piš¹i kus¹iti bu ĵačm¹iń dust¹ix.

Ž¹bytu ĵu pukus¹iĵi – ĵačm¹iń¹u k¹ošit. Naras t¹atu w¹ôstrit k¹ôsu tag m¹a/ma had¹aĵi, d¹ivit sí – a ĵ¹idi na kun¹i (h¹ôrić taka ĵak xłań), ĵ¹idi g¹ônic, pak¹uĵ pr¹ôstu du t¹ata. T¹atu tag w¹ôstrit k¹ôsu, had¹aĵi: zn¹aĵiš šo? ĵak¹aż nuwin¹a! P¹êuńi b¹udi ubliz¹acĵa. M¹ixaĵ – had¹aĵi, zbir¹aĵ sí du kancil¹aryĵi du w¹ôĵska. M¹ama zač¹êĵi p¹akati, ša ĵ¹êdin puk¹is kus¹iĵi, had¹aĵi: ĵd¹i! I z¹ara had¹aĵi: st¹uxaĵ, ta šož ĵa zr¹oĵu? ci ĵa t¹êra s¹êrpum v¹ożnu, ci šo? Dukus¹iĵ t¹atu puk¹is, pryĵiš¹i – m¹ama tu fšo var¹ĵi vubĵ¹it, d¹aĵi – t¹atu ni ni ĵiu, zahr¹ĵzĵi sí. Šo ty b¹udis sam¹a rub¹ila Dvôĵi d¹it¹iĵ mał¹ox, p¹akalińic ni ĵ¹iĵi, m¹ama p¹akaliń, xl¹iba fkruĵ¹iĵi, had¹aĵi: na ti hr¹oši, tam si d¹ê šo fk¹upiš – kubas¹ы, abu šo! ... Šo tam žin¹ôk! narub¹iĵi kr¹oku, w¹ôĵsku pryš¹ô, to puvôĵań¹êtu fšo du dom, to alirm¹ôwu b¹ĵu. Nu d¹ê sí spud¹iv¹aĵi! V¹iditi ĵak¹ôĵi paraž¹ĵit¹i: tag m¹ama sí m¹uč¹ĵi. P¹otim mask¹ali xt¹iĵi kur¹owu w¹z¹êti. Tak¹a f¹aĵa kur¹owa b¹oĵa, ani ryč¹êĵa a t¹imna b¹oĵa, til¹êtku m¹aĵa. Tag ĵih¹oĵku ni ryč¹êĵa, ni ni . Š¹ina m¹ama nan¹êšĵi du šiniĵ, tr¹oxa du xał¹upô.

... Kuń¹a m¹aĵizmu, rub¹iĵizmu s¹ôtkum Warw¹arum. M¹ama zn¹aĵi kun¹êm rub¹iti, vur¹ati zn¹aĵi, ž¹êĵi a p¹otim sí ĵa navč¹ĵa puĵań¹êti.

ON THE SITUATION OF THE UKRAINIAN DIALECT
IN KALNIKÓW NEAR PRZEMYŚL

S u m m a r y

The article describes the situation of the Ukrainian dialect spoken along the River San in Kalników (the Podkarpackie Province). The village is mostly inhabited by the autochthonous population of Ukrainian origin. The repatriation in 1946 and the compulsory Akcja Wisła in 1947 resulted in mass removal of the population to the USSR and the Regained Territories. Contrary to the neighboring villages that were severely affected by those two displacements, a considerable proportion of the original inhabitants remained in Kalników.

The Ukrainian dialect is at present used by the older and middle-aged generation, as well as by young people. The youngest generation (children) usually speaks Polish and their command of the Ukrainian dialect is poor. Development of this situation is a result of the ever greater influence of the Polish language that becomes the main factor determining the place and range of the use of the dialect.

The dialect material obtained from the oldest subjects (60-80 years of age) presents some chosen characteristics of the dialect and allows to recognize them as significant for the dialects spoken along the River San (south-west Ukrainian ones) that occur in Poland.

Translated by Tadeusz Karłowicz